

CONFESSIO: AZ UNITÁRIUSOK VALLÁSTÉTELE*

A Rákóczi-szabadságharc alatt a fejedelem hűségén megmaradó erdélyiek egy része a kedvezőtlenül alakuló erdélyi hadi helyzet következtében kénytelen hazájából, Erdélyből Magyarországra jönni s vállalni a hontalanság viszontagságait, megízlelni a lassan egyre reménytelenebbé váló bujdosás keserű kenyerét. Erre két ízben, először 1705-1706, majd 1707-1711 között került so.

II. Rákóczi Ferencet már 1704. július 8-án a gyulafehérvári országgyűlés Erdély fejedelmévé választja, de a változékony hadi szerencse következtében csak jóval később, 1707. április 5-én a marosvásárhelyi országgyűlésen iktatják be Erdély fejedelmi székébe. De még ez év őszén Rabutin de Bussy tábornagy a császári sereggel bevonul Erdélybe, s ekkor az erdélyi nemesség egy része - most már végleg - a császár hűségére tér. Erdély elveszett, de a most már fejedelemség nélküli erdélyi fejedelmet, Rákóczit mégis igen nagy számban követték hű erdélyi alattvalói, vállalva azokat a nehézségeket, melyeket egy előre talán nem látott, már-már végnélkülinek tűnő bujdosás jelentett.

Az 1707-ben Erdélyből Magyarországra menekülteket, több mint tízezer főt, a kisvárdai gyűlés (1707. november vége) után Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa és Máramaros vármegyékben teleptették le, szállást adva nekik, a nehéz körülmények ellenére is humánus módon gondoskodva a bujdosók ellátásáról: Rákóczi állama létrehozott egy rendszert, melyben ezeket az embereket letelepítették, eltartották, élelmezték és szinte a végső határig tartották bennük a lelket.

A buzgó unitárius, Tordai Szaniszló Zsigmond is - ki korábban Torda főbírája volt, majd 1705-ben Torockón a fegyvergyártás irányítója - követi fejedelmét Magyarországra. Naplója ennek a hosszú magyarországi bujdosásnak egyedülállóan értékes forrása.

Beszámolója alapján nemcsak az erdélyi bujdosók mindennapjaiba, hanem a tordai unitáriusok lelkébe is némi bepillantást nyerünk. 1711. januárjában így kezdi naplóját:

"Úramisten ne nézd az mi bűneinket, hanem azokat szent fiad méltóságos nevében megbocsátván, eléged meg bujdosásunkat; add meg remétségünk felett édes Hazánkat és szent ecclesiánkat. Ámen!"

Confessio: Az unitáriusok Vallástétele

"Szivel hiszünk az igazságra, szájjal tészünk vallást az üdvösségre." Róm 10,10¹

* Megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények 1/1992. számában, 83-99. l.

Ezzel az igével kezdődik az a Vallástétel - Confessio -, melyet 1708-ban Károlyiné Barkóczy Krisztina kérésére írt az unitárius Szaniszló Zsigmond és az unitárius bujdosó tordaiak papja, Szentiványi Bartók János.

Szaniszló Zsigmond több ízben találkozott Károlyi Sándor feleségével, kiről ezt írja: "Generálisné asszonyommal ő nagyságával eleget disputáltunk az religió dolgából. Igen értelmes uriasszony."² Ezeket Szaniszló 1708. január 19-én jegyezte naplójába, s ekkor kérhette Károlyiné Szaniszlót, hogy az unitáriusok vallását neki írásba tegye, mert azelőtt, hogy maguktól az unitáriusoktól hallaná, azokból, amiket eddig "az Unitáriusok Vallása felől tudakozott és olvasott volna, sőt holmi kárhoztatasokott-is ő ellenek látott..., Iteletett tenni nem akart."³

Szaniszló Zsigmond Szentiványi Bartók János segítségével meg is írta a vallástételt, szép ajánlólevele szerint azért, hogy "abból, a miket Nagyságod felőlünk hallott, és olvasott, ha úgy volnánaké, úgy hinnőké által láthatná. En-is azért Nagyságod parancsolattyának, ügyekezvén alázatossan engedelmeskedni Szent Hütünknek és Vallásunknak Agazatitt, a Nagyságod Méltóságos személye eleiben ezért tettem írásban."⁴

A Vallástételt tehát, ahogy azt a jeles történész, Torma Károly is vélte,⁵ 1708. január 19-e és az ajánlólevél⁶ dátuma, május 25-e között írta, a Szabolcs megyei Mándokon, Tordai Szaniszló Zsigmond és Szentiványi Bartók János. A *Confessio*t ugyan többen egyedül Szentiványi Bartók János művének tekintik: Benczédi Gergely,⁷ Orbán Balázs,⁸ Aranyosrákosi Székely Sándor⁹ és Kanyaró Ferenc,¹⁰ de Uzoni Fosztó István¹¹ világosan megírja, hogy Szaniszló és Szentiványi Bartók János közös műve. Szaniszló szerzőségét megerősíti a *Confessio* Károlyiné Barkóczy Krisztinának írt ajánlólevele is.¹²

Szentiványi Bartók János, a bujdosó tordai unitáriusok papja volt, torockói származású, Lipóttól nyert nemesi levelet. A tordai iskolából 1689. októberében ment a kolozsvári kollégiumba. 1698-tól a tordai gimnázium rektora volt, e tisztsége mellett 1706. április 11-től a papságot is viselte. 1707-ben a tordai unitáriusokkal ő is Magyarországra bujdosik.¹³

1707 decemberében őneki is, mint Szaniszlónak, szállásul Mándokot írták,¹⁴ majd 1708. március 25-én együtt indulnak a "méltóságos generálishoz", Károlyihoz.¹⁵ Ekkor azonban nem találkozhattak vele s Károlyinéről sem esik szó.

Az előbb már említett január 19-i Károlyinéval való találkozásról írva pedig érdekes módon nem említi papjukat, Szentiványit. Ezek szerint ő nem volt jelen, amikor a buzgó katolikus úrnóvel, Barkóczy Krisztinával a hit dolgairól vitatkozott. S megjegyzendő, hogy a *Confessio* kapcsán, mely nyilván csak a lényegretörő napló szűkszavúságából adódik, Szaniszló egyszer sem említi Szentiványi Bartókot, aki valószínűleg már 1709-ben visszatér Erdélybe,¹⁶ s ott is hal meg pestisben 1710. július 18-án.¹⁷

Szentiványi Bartók János egyháza iránti buzgalmát, áldozatkészségét jól tükrözi, hogy amikor 1710-ben a bujdosó unitáriusok alapítványokat tettek, arra az esetre, hogyha visszatérhetnek száműzetésükből, ő - már Erdélyben(?) - tordai kórházával és csaknem teljes vagyonával támogatta a rombadőlt egyház helyreállításának ügyét. Egyébként február 8-án Petrityevith Horváth Kozmáné és fia, Boldizsár voltak az elsők, akik Ugocsa vármegye Verőce nevű falujában minden jószáguknak bor- és búzabeli igazságos dézsmáját a kolozsvári és tordai egyházra és iskolára írták. Példájukat még e hó 28-án Gyerőffi Györgyné Kemény Kata követte 4000 magyar forinttal.¹⁸

Szentiványi Bartók János után a bujdosó unitáriusok papja 1710 júliusában Almási Bencze András lett, Magyarországra visszajövén, miután Erdélyben "Candidáltak és authoráltak püspök uramék minden papi hivatal véghezvitelére."¹⁹

Szaniszló Zsigmond Olcsván 1710. július 28-án Károlyiné társaságában Demeter Márton páterrel, a későbbi gyulafehérvári nagypréposttal vitázott az unitáriusok hitvallásáról, ahogy a naplóíró följegyezte: "mentem Ocsvára generálisné asszonyom parancsolatjából. Az páterrel volt disputatióm az asszonynak beadott confessiónk iránt."²⁰

Demeter Márton, ekkor mint gróf Mikes Mihály házipapja, a Károlyi-ház vendége volt, kinek Károlyiné a már korábban beadott, 1708. május 28-án befejezett *Confessiót* kezéhez adta, hogy arról véleményét kikérje, s egyúttal megbízta, hogy egy katolikus szellemű vitairatot írjon róla.²¹

Károlyinének az unitáriusok hitvallása iránti érdeklődése is igazolja a rá és férjére, Károlyi Sándorra is jellemző vallási türelmet. Károlyi Sándor például Nagykárolyban és Baktán templomot építtetett protestáns jobbággyai számára.²² De nemcsak a protestánsoknak, hanem a nagykárolyi zsidóknak is védelmet biztosított, sőt egy rabbit is küldött a hitközség élére Pozsonyból.²³ Felesége pedig legfőbb támogatója volt az erdélyi protestáns Köleséri Sámuelnek, akit férjének is bemutatott. Ettől kezdve Köleséri is gyakori vendége lett a Károlyi-háznak. Károlyi Kölesérinek megvette azokat a külföldi könyveket, amelyeket a tudós orvos nem tudott volna megfizetni, s ő cserébe saját munkáit küldte meg.²⁴ A bujdosó református Pápai Páriz Ferencről, a tudós nagyenyedi professzorról is szépen gondoskodik a "Méltóságos asszony", férje figyelmébe ajánlja: Igen kiváló ember, "Orvoskönyvet, Dictionariumot s más közönséges jóra való munkát csinált..."²⁵

Hitbéli buzgalmat, "virtusát" szépen írja le Szaniszló Zsigmond ajánlólevelében, ekképpen: "Országunkat ilyen felhabarodott alapottyában, több egyéb szorgós dolgai között-is..., az kegyességnek munkajarol, és az Irásoknak Visgálásáról el nem feledkezik, hanem mikor egyéb szükséges dolgaitól üresedik Idejét, a szent Munkában foglalja."²⁶

Az unitárius Szaniszló és a katolikus Demeter Márton vitájáról keveset lehet tudni. Demeter Márton könyve, melyben az unitáriusok vallástételét cáfolja, csak 1732-ben jelent meg nyomtatásban, Kolozsvárt: *A Szent Háromságnak... Hiti Vallása, es Tudománya...*²⁷ Ennek előszavában írja, hogy először 1709-ben Moldvában ismerkedett meg unitáriusokkal, s azokkal beszélgetve az Újtestamentumból a szentháromságra vonatkozó locusokat összeszedte s "rövid magyarázatokkal-is megvilágosítottam, és olvasásra s elmélkedésre kezekbe" nyújtotta.²⁸ Majd lejjebb, anélkül, hogy akár Szaniszló, akár Károlyiné nevét kiírná, a következőképpen meséli el az olcsvai "disputatiót": "Ugyan azon Háboruságnak idejében 1710dik esztendőben, Magyar Országban isméretlenek lévén az Erdélyből ki-bujdosott Unitáriusok nem csak ők magok, személyekben, de a Vallások-is, midőn kitudódott volna, kik legyenek, s azért nem csak a Vallásoktól, de önnön személyektől-is iszszonyodnának minden Rendek (a mint a Vallástételekben magok-is írják az Unitáriusok az utolsó Panaszbán) megakarván azért jobban ismértetni mind magokat mind Vallásokat, Unitária Vallástételeket Magyar nyelven Irásban rövid summában le-tették, és némely Méltóságos Uri Rendeknek kezekbe nyújtották. Mely Unitária Vallástételekben minthogy a Sz. Háromság ellen, de kiváltképpen a JESUS Kristus örök Istensége ellen sok hitegető, és az együgyü Keresztény lelkeket nagyon botránkoztató dolgok (mellyek-is a Sz. Irásnak bal értelmére vont Locusival, és helytelen s vakmerő, és erőszakos magyarázásival bizonyítatni láttatnak) foglaltatnak; teezett egynek azon Méltóságos Uri Rendek közzül, azon Unitária Vallástételt mindgyárt akkor kezemhez küldeni, kérvén és kinszeritvén arra, hogy arról ítéletemet adgyam, és annak el-rejtett, és Sz. Irásból citált locusokkal bépalástolt vétkeik ki-földözsem, és tehetségem szerént Irásban meg-czáfolyam."²⁹

Teljesen nyilvánvaló, hogy Barkóczy Krisztináról és Szaniszló Zsigmondról van szó. A három részre osztott hosszú-hosszú mű harmadik "Könyvében" - ahogy maga a szerző mondja - "fen említett Unitária Vallás-tételt" refutálja.³⁰

Könyvének számunkra legnagyobb becse, hogy *Az Unitárius Atyafiaknak Vallástételek*³¹ címet viselő confessio teljes szövegét közli, kis részekre tördelve, "ezekre való Catholica Választétel"- lel. A Demeter által használt, és művében közölt szöveg nyilván a Szaniszló-Szentiványi-féle *Confessio* végleges, Károlyiné Barkóczy Krisztinának írt és átadott eredeti példány, hiszen, mint írja is, maga Károlyiné adta neki, hogy arról cáfolatot írjon. Demeter Márton jóvoltából így most az unitárius egyház, s bizonyos tekintetben talán a magyar irodalomnak is, jelentős alkotása tárul elénk: A *Vallástétel* teljes³² szövegét őrizte meg könyve, egy katolikus nagyprépost - Demeter Márton - munkája az unitáriusok hitelvét. Irodalmi és egyháztörténeti jelentőségére már annak idején Torma Károly is fölhívta a figyelmet, kiadásra is érdemesnek tartva.³³ Jó lenne, ha ez a mű, így újra "előbukkanva", Demeter könyvéből kiszedegetve, a jelen kor unitárius atyafiai előtt s a régi korok kultúrája, vallásos irodalma iránt érdeklődő olvasóközönség előtt is ismertté válhatna.

A *Vallástétellel* kapcsolatban meg kell említeni, hogy az Unitárius Vallástételnek - ahogy Torma Károly írta - több példánya ismert volt, s melyet Károlyinénak Szaniszló benyújtott, az is már egy korábbi példány kibővítése lehetett.³⁴ Ez a Confessio egyébként Aranyosrákosi Székely Sándor szerint "Sokáig volt kézi könyv az ó tordai oskolában",³⁵ s mint ilyen több másolatban ismert volt. Feltehetőleg Uzoni Fosztó István is egy ilyen példányról másolhatta,³⁶ s írta le *Historia Ecclesiae Unitariorum* című munkájában.³⁷

Az Unitárius *Vallástétel* egyik példánya, mely a Demeter által közölthöz képest hiányos, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található,³⁸ rajta az 1836-os évszámmal s a tulajdonos, Ambaris András nevével. Magára a másolat korára sajnos nincs utalás. Szövege egyes részleteikben megegyezik a Demeter-félel, de a panaszoknak valamivel előbb vége szakad, s az egész szöveg jóval rövidebb. Az egyes részek sem teljesen azonosak. Az OSZK-ban lévő fejezetei a következők:

- I. Az Atya Istenről
- II. Az Fiuról
- III. A Szent Lélekről
- IV. Az Ecclesiáról
- V. Az Vizzel való keresztelésről
- /VI./ Az Úr Vacsorájáról
- /VII./ A Bűnnek bocsánattjáról Eörek Eletről
- VIII. A Fel Támadásról
- /IX./ Az J. Christusnak érdemereol
- X. A Christusnak Elegtételéről (Ez a rész már a Panaszokat tartalmazza

1-4. pontig.)

A Demeter-féle, Szaniszló és Szentiványi Bartók által Károlyinénak átadott példányban:

- I. Az Atya Istenről
- II. A Fiuról
- III. Az Szent Lélekről
- IV. Az Ecclesiáról
- V. A vízzel-való Keresztelésről
- VI. Az Úr Vacsorájáról
- VII. A bűnnek bocsánattjáról és örök életről
- VIII. A Fel-támadásról
- IX. Az Istennek elév Rendeléséről

X. A Jézus Kristusnak Érdemeiről

XI. A Kristusnak elég-tételéről

Panaszok I-VII-ig³⁹ (A "VII." nincs számozva.)

A *Confessió*t I. a *Függelék*ben.

A *Vallástétel* szövegére vonatkozólag meg kell még jegyezni, hogy a beadott szövegben Demeter szerint "Szerzői a Szent Lélekről elsőben világosan értelmeket ki nem adták volt." "Azért egy alkalmatossággal magam - Demeter Márton - szemben lévén (más egy méltóságos Catholicus és buzgó Uri személy-is jelen lévén) egyikkkel, a ki azon Unitária Vallás-tételnek fővebbik koholója volt, kinszerítettük szép szóval, hogy nyilvánban adná-ki a Szent Lélekről való értelmeket; ki-is noha abban az időben (mitől viseltetvén) nem akart a dologhoz szólnani; kevés napok mulva mindazáltal... Írásban valamennyiben világosb értelmét adta, és kezemhez küldötte."⁴⁰

Nevet itt sem említ, de teljes biztonsággal megállapíthatjuk, hogy ez az írás, melynek Demeter által adott címe: *Unitáriusok világosb értelme a Szent Lélekről*, Szaniszló Zsigmondtól származik, hiszen ő volt a *Vallástétel* "fővebbik koholója", s az említett "méltóságos Catholicus és buzgó Uri személy" pedig nyilván Károlyné. Mindez szintén 1710. július 28-án történhetett, s nem sokkal ez után írhatta Szaniszló, most már teljesen egyedül, hiszen Szentiványi Bartók János akkor már nem is élt. (Mivel ez a szöveg szervesen kapcsolódik a *Confessió*hoz, ezért ezt az eredeti szöveggel együtt közlöm. Lásd a *Függelék*et.)

A *Vallástétel* legérdekesebb s legszebb része a Panaszok. Itt az unitáriusokat ért vádakat panaszolják el, felelni próbálva a téves vagy rosszindulatú ítéletekre, megfelelni azoknak, akik "a dolgoknak jól meg vizsgálása előtt ítéletet tesznek, és másoknak ok nélkül való kárhoytatásokra, hirtelen ki fakadnak."⁴¹

Az I. panasz szerint "sok Keresztény Atyánkfiaitól sokakban vádoltatunk és méltatlan kárhoytatunk."⁴² Majd azt panaszolják, hogy némelyek szerint az unitáriusok átkozottak.

II. panasz: Amit szájukkal vallanak, szívükben nem úgy hisznek.⁴³

III. Azok mind jók, amiket hisznek, de többet kellene hinnüük, mert kevesel hisznek többet a pogányoknál.⁴⁴

IV. Hogy csak kevesen vannak, azok is szegények,⁴⁵

V. "Némelyek csufképpen Ariánusoknak hívnak;⁴⁶

VI. "Némelyek azt mondgyák: Már régen el-kárhoytunk."⁴⁷

VII. "Ezek felett sok méltatlan kárhoytatásokkal és csufos nevezetekkel" illetik őket, sőt némelyek irtóznak tőlük.⁴⁸

Végül némely még azt is mondja, ha valakit közülük megölne, az olyan volna, mintha áldozatot tenne Isten előtt.⁴⁹

Ezen vádak és joptalan ítéletek feletti panaszok közül talán egyik legszebb és legérdekesebb az I., mely azt magyarázza, miért "biznak" az unitáriusok a "megfeszített ember Kristusban"⁵⁰ és a IV., mely kevés és szegény voltukról vall:

"Némelyek azt mondgyák, hogy átkozottak vagyunk, mert megfeszített ember Kristusban bizunk: bizonyítani akarják az Istennek ama, szavaival: Átkozott, a ki emberben bizik. Jerem. 17. v. 5. De méltatlan cselekszik; mert ha szabad a Fiunak édes Attyában; a Tanítványnak a Tanítókbán: a Vitéznek a Hadnagyokban és Generálisokban Isten után bizni, mennyivel inkább az Ur JESUS Kristusban. Átkozott a ki a bűnös erőtlen emberben bizik, és testben veti reménségét, és az ő szive el-távozik az Urtól, a mint az Isten mondgya: de mü bűn nélkül való, erős, hatalmas Ur Kristusban bizunk, és mi szívünk azzal el nem távozik az Urtól, hanem közelebb járul." (I. panasz)⁵¹

"Azt mondgyák Felőlünk, hogy csak kevesen vagyunk, azok-is szegények, nemtelenek, tudatlanok; nincsen semmi Uri Fő Rend közöttünk. Igazán mondgyák; mert nem sokan vagyunk: de ebből nem jó-ki, hogy azért Szent Hitünk s

Vallásunk igaz nem volna; mert a Kristus nyája-is kicsin volt. Luc. 12.v.23. Szegények, erőtlének, nemtelenek voltak test szerént a mint 1. Cor. 1.v.26. Szent Pál bizonyította, de ugyan csak ő nálok volt az Igazság." (IV. panasz.)⁵²

De talán leginkább az őszinte panasz hangján szól a II., melynek a Szent Pál Rómabeliekhez írt leveléből vett ígéje az egész Vallástétel mottója is:

"Némellyek azzal kárhoztatnak, hogy amit szánkal vallunk, szivünkben nem úgy hisszük. Oh méltatlan vád! nem vagyunk olyan lélek nélkül való emberek, hogy az Isten Szent szine előtt ő felségéről szájjal mást mondgyunk, szivvel egyebet hidgyünk. Talám azok a Keresztények, kik felőlünk azt mondgyák sziveknek vizsgálói? hogy tudgyák hogy szivünkben külömben hiszünk? Talám nem olvassák azok Szent Pál Apostolnak ama mondását: Szivel hiszünk az Igasságra, szájjal tészünk vallást az üdvösségre. Rom.10.v.10."⁵³

FÜGGELÉK

Szaniszló Zsigmond ajánlólevele Károlyiné Barkóczy Krisztinához (1708. május 25. Mándok)

Az Meltóságos UR N. Károlyi SÁNDOR UR ő N[a]g[y]ságja, Kegyelmes Urunk ő FELSÉGE, és a Confederált Nemes ország Statusi Hadainak, Mezei General Marschallja, és Senatora, Tizenhárom Vármegyéknek, és Nemes Erdely országnak Fő Commendérozo Generalissa N[emes] Szátmár Vármegye örökös Fő Ispánja Szerelmes Hütös Társának, Meltóságos BARKOCZI KRISTINA Aszszonyának ő N[a]g[y]ségának, az Atya Istentől, és az mű URunk Jesus Kristustól, kegyelem és bekesség. 1. Kor: 1. 3. Az IRONAK AJánló Levele.

MELTOSÁGOS Aszszonyom! Az igasságnak vizsgálása, az egy Igaz Istennek, es az C[h]ris[t]usnak esmeretése, és a Kegyességnek munkája (:a melly dologban áll, és szármozik az igaz elő Hütt:) melly kedves legyen az Isten előtt, és melly szükséges az Üdvösségre, meg tetzik edes Üdvezitőnknek szavaiból. Jan: 17.3. Ez az örök Elet, hogy meg esmérjenek tegedet (:Attyám:) Egy igaz Istennek, és a kit el küldettél a CH[ris]t]us Jesust, az melly szavaiban aszt bizonyította, az UR Jesus Ch[ris]t]us, hogy senki az örök eletet másként nem nyeri, hanem az egy igaz Istennek, és a Ch[ris]t]us Jesusnak üsmereti által. Mivel pedig az Istennek és a JESUS Kristusnak üsmeretett, az Irasokból vesszük, azért porontsolja edes Üdvezi[t]őnk, vizsgáljátok az Irásokat. Ja: 5.39. Eszt tselekszik vala TIREa beliak a kik minden Napon Irásokat vizsgálják vala. Tseleked: 17.11. Erre int a Sz: Pál-is mindeneket, meg próbáljátok, és a mi jó ugy tselekedgyétek, s azt tartásatok 1. Thessol: 5.21. Melly két drága Virtus ugy latom, Méltóságos Aszszonyom! Hogy Nag[y]sá[j]odban-is, nem kevésé tündöklök, midőn Országunknak ilyen fel habarodott alapottyában, több egyéb szorgós dolgai között-is Nagysagod, az kegyességnek munkajarol, és az Irásoknak Visgalásarol el nem feletkezik, hanem mikor egyéb szükséges dolgaitól üresedik Idejét, a szent Munkában foglalja. Ebből lött MELTOSAGOS Aszszony! Hogy [276]⁵⁴ midőn a többi között Nag[y]sá[j]od az Unitáriusok Vallása felől tudakozott, és olvasott volna, sótt holmi kárhoztatások-is ő ellenek látott volna, Idő előtt mig Szent és tiszta vallásunkot, a Magunk szánkból nem hallaná (:Melly igen ditseretre, melto dológ:) Iteletett tenni nem akart, a melly dologban gyakorta, még a Bölsék, ugy a Méltóságok-is nagyon vétkeznek, hogy a dolognak jól meg vizsgálása előtt iteletett tesznek, és mások[nak] ok nélkül való kárhoztatásokra, hirtelen ki fakadnak.

Mély dolognak el tavoztatására Nag[yság]od Mel[toságos] Aszszonyom! Méltotatott küsebbik szolgáljának porontsolni: Hogy az Unitariusok Vallását Nag[yság]odnak Irásban le tenném, hogy abból, a miket Nag[yság]od felőlünk hallatt, és olvasott, ha ugy volnánaké, ugy hinnőké által láthatná. En-is azért Nag[yság]od parontsolattyának, ügyekezvén aláztatossan engedelmeskedni Szent Hütünknek, és Vallásunknak Agazatitt, a Nag[yság]od Méltoságos személye eleiben ezért tettem irásban.

Kévánom Isten Nag[yság]odot éltesse, az tökéletes Igasságban világosítsa, az Igasság utyára az örök Eletre vezeregye.

Nag[yság]odnak méltatlan alazatos szolgálja Bujdosó Thordai Szaniszló Sigmond, Datum in Mandok. I. Comitatus Szabólt, Die 25. Mensis Maji A[nno] 1708. [277]

Unitária Vallás-tétel

Szent Pál Apostol Rómabéliekhez küldött Levvelének 10. Rész. 10. v. így szól: Szivel hiszünk az igazságra, szájjal tészünk vallást az üdvösségre.

I. Az Atya Istenről

Hiszszük az Egy igaz Istent, ki az Atya, a kitől mindenek vadnak. 1.Cor.1.v.6. Joan.17.v.3. és vallyuk ő Felségét örökké valónak, Mindenhatónak. Magától és mindenek felettvalónak, menynek földnek Teremtőjének, és egyetlen egynek. Midőn pedig az Istent Ő Felségét egynek mondgyuk, olyan egységet értünk, a mellyben semmi némü töbtség, sokaság, s külömbség nincsen; sőt még elméjével-is senki sem gondolhat. A mellyért-is a Szent Irás sohol senkit mást egy Istennek nem nevez az Atya Istenen kívül; jóllehet a Kristus-is Isten, sőt több Istenek-is vadnak, de sohol még-is senki más egy Istennek az egész Sz. Irásban nem hivattatik, hanem az Atya. [372][innen DEMETER, i.m.]

Amelyből ki-jő hogy a mindenek felett-való Isten minden módon csak Egy, az az, mind személyében, mind állattyában: Mert az Istenben a személy és az állat semmit sem különböznek. [380]

1. Jól lehet pedig a Szent Irásban sehol nincsenek ezek a szók; személyében; állattyában. Sőt együgyü e szókat nem-is érti: 2. Mü Unitáriusok mindazonáltal az Istennek ő Felségének mind személyét, mind állattyát hiszszük (mivel a józan okoskodás tanítya) de ugy, hogy az Istenben ő Felségében mind a kettőt egy meg nem különböztethető dolognak mondgyuk. 3. Ha kik pedig a Keresztények közül az Istenben az ő szent személyét, és állattyát egymástól meg-különböztetett dolognak hiszik, és azért az Istent személyében Háromnak, állattyában Egynek vallyák, állyon szabadságokban. 4. Azt hidgye minden, a miben Isten meg-világosította; Mü senkit nem kárhoztatunk, sőt minden Keresztény Atyánkfiait azon kérjük, hirtelen s ok nélkül a mi kárhoztatásunkra-is ki ne fakadgyanak; hanem, ha azt kívánnyák, hogy az egy igaz Istennek, és a JÉSZUS Kristusnak ismételten és tiszteletiben vélek egyget értsünk, Keresztényi szent szeretettel, mutogassák-meg minékünk a Szent Irásnak világos szavaiból, vagy a józon elmének okoskodásából. [381]

1. Miképpen lehessen egy oszolhatatlan Isteni állatban három egymástól meg-különböztetett Isteni személy? 2. Vagyon-é? s ha vagyon; micsoda különb-

ség vagy az Istenben az ő Szent Személye és Allattya között. 3. Az Istennek egy oszlohatatlan állattya szülhet-é? Abban más személy születhetik-é? több személyekre szaporodhatik-é? 4. Vagyon-é, vagy az Apostoli Credoban valahol világos emlékezet az örök üdöktől fogva született Fiu Istenről. [383]

Mű Keresztény lélekkel és gyenge tudománnyal fel-ruházott emberek vagyunk; valamit mű nekünk a Szent Írásnak világos szavaiból, vagy azzal egygyező jozon elmélkedésből, vagy Apostoli Credoból a Keresztény Atyfiak, helyesen s világosan meg-bizonyíthatnak, elhinni minnyájan készek vagyunk? De a hoz tenni (az az, Szent Íráshoz, vagy a Credohoz) vagy abban el-venni, s azt más szókkal s másképpen magyarázni mű nem bátorokunk. [388]

II. A Fiúról

Hiszszük a Bóldogságos Szüz Máriától született új JESUS Kristust az Atya Istennek egy szülött Fiának lenni, mű Meg-Váltónknak, üdvözítőknak, meg-holtnak, igazulásunkért feltámadtnak lenni; kit az Atya Isten, minék utánna az Evangeliomot e földön hirdette, csuda tételekkel és Szent Vérével megerősítette volna, halottajból feltámasztott, az egekben felvitt, jobbjára ültetett, minden teremtetett állatokat lábai alá vetett, az ítéletet kezébe adta, hogy el-vegye ő tőlle kiki jutalmát annak, a mint cselekedett a testben, jót vagy gonoszt.

Ezt bővebben így világossítyuk.

1. Hiszszük és vallyuk a Szent Lélektől fogantatott, szüztől⁵⁵ született Ur JESUS Kristust az Atya Istennek Fiának lenni.

2. Hiszszük és vallyuk, hogy jóllehet az Ur JESUS Kristus, az Atya Istennek egy szülött és tulajdon Fia; mindazonáltal olyan Fiu, a ki természetben ember, a ki a Szüz Mariától, és az ő magyából⁵⁶ született, a ki testében nevedett, lelkében erősödött, éhezett,⁵⁷ szomjuhozott, sirt, meg-fáradott, lelkében szomorkodott,⁵⁸ az ő Attyának sok szoros ügyeiben könyörgött, és sirva esedezett,⁵⁹ meg-feszítetett, és el-temettetett. De olyan Ember, a ki Szent lélektől fogantatott, bünt soha nem cselekedett, az Atyától meg-szenteltetett, Szent Lélekkel minden közösi felett az ő Istenétől fel-kenettetett, Isten s emberek között közben Járóvá⁶⁰ tétetett, halottaiból az Atyától fel-támasztatatt, az egekben fel-vitetett, az Istennek jobbjára ültetett, minden Fejedelemségek, Méltóságok, Erősségek, Uralkodások feliben fel-magasztaltatott, és minden név felett, mely neveztetik, nem csak az életben, hanem a következőben-is, a mint Sz. Pál Ap. bizonyítyta az Ephes. I.v.20.21. [390.]

3. Hiszszük, hogy ezen Ember JESUS Kristus vólt az Istentől a Szent Atyáknak régen ígértetett Messiás, az Aszszony állatnak⁶¹ magva, ki meg-törte a Kigyónak fejét, ki a Dávidnak ágyékából⁶² származott, ki világ fundamentominak fel-vetése előtt elév tudatott, az utolsó időben ki-jelentetett, az időnek tellyes⁶³ vóltában e világra az Istentől ki-küldetett, a Törvénynek alája vettettetett, ki minket bűnös embereket a Törvénynek átkától, és az ördögtől meg-szabadított, vérével bűneinkből megmosogátott, a lelki Evangeliom világosságára hozott, az üdvösségnek uttyában állatott, és ő lött Istentől minékünk szentség, igasság, és váltság.⁶⁴

4. Hiszszük és vallyuk, hogy jól-lehet ezen Ember JESUS Kristus szabad akarattya szerént életit minnyájunkért le-tötte, azt mindazáltal fel-is vette az Attyának parancsolattyaiból: mert az⁶⁵ Atya Isten őtet halottaiból fel-támasztotta, és mint Fiát megdicsőítette; a mint meg-teczik Galat. 1.v.1. Eph. 1.v.20. Coloss. 1.v.20 Act. 2.v.32. Ismét 13.v.15. Hogy pedig a Kristus maga támasztotta volna fel magát, a Szent Írás sehol nem tanítyta; a józan elmélkedéssel-is ellenkezik. [391]

5dik. Mivel pedig ezen Ember JESUS Kristus az ő szent Attyának minden parancsolattját meg-cselekedte, kedvét bétöltötte, akarattját az Isten akarattjának alája vetette,⁶⁶ mindenekben az ő szent Attyával egyet értett, és

1. ugyan egy vólt Joan. 10.v.30. Magát meg-alázta; mikor [392]
2. Isten formájában vólt, és Istenhez hasonló, magát meg-üresítette, szolgálai formát vett-fel: engedelmes lött az Istennek. Philip.2.v.6. mind haláláig, sőt a keresztnak haláláig. Philp.2.v.9.10. [393]

6dik. Ezért az Isten-is őtet fel-magasztalta, ajándékozott néki

1. oly nevet, mely mindenek felett vagon, hogy a JE [393]
2. susnak nevére minden térdek meg-hajollyanak, a Mennyeieknek földieknek, és föld alatt valóknak, és meg-vallya minden nyelv hogy az Ur a JESUS Kristus az Atya Istennek dicsőségére, a mint Szent Pál bizonyította. Philip.2.v.9. Adott
4. az Isten néki mennyen földön tellyes hatalmat; adott⁶⁷
5. tudományt, bölcsességet: adott minden iteletet a Fiúnak⁶⁸
6. Magán kívül mindeneket lábai alá vetett I.Cor.15.v.26.⁶⁹
7. A bűnnek bocsánattját, az üdvösségnek sáfárlását az ő kezébe⁷⁰ bizta; ugy hogy senki különben az Atyához nem mehet, senki⁷¹ örök életet, üdvösséget különben nem nyerhet, hanem a Kristus JESUS által. Joan.14.v.6.

7dik. Mind ezek a Máriától született, meg-feszített Názáretbéli Ember JESUS Kristusnak tulajdonítanak, sőt ollyannak, a ki személy, a ki capax subjectuma ezeknek, bévétetője vólt; Ezt mű JESUSunknak, Kristusunknak, Isten Fiának, személynek, üdvezítőnknek lenni hiszszük vallyuk, tudgyuk; ez pedig nem örök Isten: mert az örök Isten senkitől fel nem magasztaltathatik: a mindenek felelett-való Istennek, senkitől sem nem ajándékozathatik: Hatalom, tudomány nem adathatik: Mástól minden lábai alá nem vettethetik. Mind ezeket a Kristusban láttyuk; Más Kristust pedig ezen kívül nem tudunk, se soha a Szent Írásban nem olvastunk. [394]

8dik. Illy nagy és dicsőséges okokra nézve, azokért mű-is ezen fel-magasztaltott Ember Ur JESUS Kristust, a kit az Atya meg-szentelt, meg-dicsőített, Isteni hatalommal, nével, méltósággal, meg-ajándékozott; kit az Istennek minden Angyalai imádnak. Hebr.1. Kinek nevére mennyekieknek, földieknek, föld-alatt-valóknak minden térdek meg-hajolnak; Mű-is nem csak hiszszük s vallyuk mű egy Urunknak, megváltóknak, közben-járóknak, üdvezítőnknek, Isten Fiának, és Istennek lenni; hanem ennek felette Isteni tisztelettel tiszteljük, szentséges imádással imádjuk, nyomoruságinkban segítségül hívjuk; bűneinket néki meg-vallyuk; üdvességünket tőlle várjuk; lelkeinket kezébe ajánlyuk; ugy mindazáltal, hogy mind ezek az Atya Isten dicsőségére szolgállyanak. Philip.2.v.11. [395]

1. Mind ezekből akár ki-is által-láthattya, hogy mű Unitáriusok Kristus-tagadók nem vagon, hanem inkább az
2. Igaz Kristusnak vallói: Senki semmit a Szent Írásból és az Apostoli Credoból ollyat elé nem hozhat, a mit nem hiszünk;
3. a mint mind ezekből világosan ki teczik: Sőt ezek felett; Ezen Ember JESUS Kristust, a láthatatlan Istennek képének, ISTENhez hasonlóknak, az Attyával egynek, ki Istennek
4. formájában vólt, ki által mindenek löttének: és IGAZ ISTENNEK lenni örömet vallyuk. De olyan Istennek
5. a kinél az Atya nagyob. Joan.14.v.18. A kinek maga
6. felett más Istene vagon. Hebr.1.v.9. Joan.20.v.17. A
7. kinek a hatalom mennyen földön adatott. Matth.28.v.18.
8. A kit mind Urrá, mind Kristussá az Isten tött. Act.2.v.39. A

9. ki magától semmit nem cselekedhetett. Joann.5.v.30.

10. Az ítélet napját nem tudta. Marc.13.v.31. A ki-

11. nek mindeneket az Atya adott. Matth.11.v.27. A

12. kit az Isten emelt arra az Isteni méltóságra, melyben ma az egekben vagyon. Ephes.1.v.20.21. Ki által

13. az Isten az utolsó üdöben szóllott. Hebr.1.v.1. A

14. kinek az Isten vetett mindeneket lábai alá. I.Corinth.15.v.26. De magán kívül. Ibidem. Sőt maga-is a

16. Fiu alája vettetik annak, a ki néki alája vetett mindeneket. I.Cor.

15.v.28. [396]

Ezek a dolgok világosan bizonyították, hogy ez az ember Jesus Kristus, a kinek ezek tulajdonittatnak, 1. nem magától, 2. és mindenek felett való Isten: 3. Mert a mindenek felett való Istennél más nagyobb nincsen: 4. Annak maga felett Istene, 5. és Attya nincsen. 6. Annak senki semmit nem adhat, semmi nélkül nem szükkölködik, 7. senkitől nem függ, 8. senkinek nem esedezik, senkinek alája nem vettetik. Mind ezeket állattjuk; melyből ki-jő, hogy az Ur Kristus olyan magától és mindenek felett való Isten, mint az Atya, nincsen. [403]

Objectio: Azt mondanád: maga mondgya a Kristus: Én és az Atya egy vagyunk. Joan.10.v.30. Felelet: Itt egynek lenni annyit térszen, mint egyesnek lenni. Joan.17.v.11. a hol üdvezítőnk azon Könyörög: Szent Atyám, Tartsá-meg azokat a te nevedben, a kiket nékem adtál, hogy legyenek eggyek, a mint mű-is eggyek vagyunk. Az az; olyan eggyesek, mint mű vagyunk: másként ha a Fiu az Atyával állattában volna egy, a jőne-ki belőle, hogy a Kristus azon kérné az Attyát, hogy a mint ők eggyek állattokban, ugy a tizenkét Tanitványok-is állattokban legyenek eggyek; mert azt mondgya: ugy legyenek eggyek, mint mű vagyunk; mely lehetetlen. Sőt továbbá azoknak értelme szerént-is, a kik a Fiut mindenekben egyenlőnek vallyák az Atyával, meg nem áthat, hogy a Fiu mindenekben olyan légyen, mint az Atya. 1. Mert a Fiu az Atyától-való, és nem magátólvaló; az Atya magátólvaló. 2. A Fiu az Attya állattából születik; az Atya [406] senkitől nem születik. 3. A Fiu meg-testesült; az Atya nem testesült. 4. A Fiunak mindeneket az Atya adott; az Atyának soha senki semmit nem adott. Matth.11.v.27. Nem eggyenlőek tehát. [407]

1. Hogyha pedig valaki azt mondaná: Más a Mariától született Ur JESUS Kristus; Más az Atyának állattából örök időktől fogva született Ur JESUS Kristus: a Mariától született Kristus Ember, a ki meg-feszítettet, meg-hólt, és el-temetet. Felelet: Erre az mondgyuk: Mű más Kristust az Ember JESUS Kristuson kívül, a ki meg-feszítettet, soha nem hallottunk, se a Szent Írásban nem olvassunk, se nem tudunk: Szent Pál Apost. a harmadik égben tanult, még-is nem tudott más Kristust, a meg-feszítettet Kristuson kívül; maga bizonyította I.Cor.2.v.2. Nem ítélem, hogy valamit láttam volna ti köztetek, hanem a JESUS Kristust, a kit meg-feszítetttenek. Az egész Apostoli sereg más Kristust nem predikált, hanem a kit meg-feszítetttenek a mint 1.Cor 1.v.23. Mű pedig predikáltjuk a meg-feszítettet Kristust. Valaki azért ezen meg-feszítettet Kristuson kívül, más Kristust tud, hiszen és vall, szabad légyen véle: Mű mást nem tudunk.

2. De itt a Keresztények azt szokták mondani: Nincsen két Kristus, hanem egy Kristus vagyon; de az egy Kristusnak két természete vagyon, Isteni és Emberi: Isteni természete szerént örök Isten; Emberi természete szerént valóságos Ember. Kihez képest a mellyek ide fellyebb a Kristusról irattattak, némelylek Isteni természete szerént, némelylek Emberi természete szerént tulajdonittatnak ő Felségének. Felelet: 1. Akarnók NB. látni, mellyik Evangelista, vagy Apostol tanított valaha két természetű Kristust? Hol vagyon emlékezet vagy csak szó-is a Szent Írásban, a Kristus két természete felől? 2dsz. Fontold-meg jozon elmével, mit tégyen a két természet? az emberi természet, természet szerént-való valóság-

gos embert tészén, a ki testből, okoskodó ítéletből áll, a ki mind személy. Az isteni természet, természet szerént-való örök Istent jegyez: és így két egymástól megkülömböztetett Kristus léssen; mind a kettő személy, egyik örök Isten, másik valóságos ember.

3. Mű az Ember JESUS Kristuson kívül más Kristust nem tudunk: ezt tudgyuk, hogy Isten Fia: ezt tudgyuk, hogy üdvezítőnk, [413]Mégváltónk, JESUSunk; ennek az Isten még születése előtt adta a JESUSI nevezetet Sz. Angyala által. Matth.1.v.21. NB. Szent János Eangelista az ő egész Evangeliomát azért írta, hogy el hidgyük, hogy a JESUS Kristus az Istennek Fia Joan.20.v.31. (nem azért hogy örök Istennek hidgyük) és hogy örök életet nyerjünk az ő nevében: mellyet-is az Istentől erős hittel várjuk és óhajtyuk. [414]

III. A Szent Lélekről

Hiszszük a Vigasztaló Szent Lelket az Atya Istennek olyan⁷² ajándékának, erejének, és ujjának lenni, mely az Atyától⁷³ származik, a Kristus nevében küldetik, a Kristusban hívőknek⁷⁴ adatik, Isteni félelem által tartatik, hitetlenség által ki-óltatik.⁷⁵ Mely a Kristus Jesusnak leg-bővebben adatott, az Apostolokra [417]Pünkösd napján ki-öntetett, mely tudatlanságokban tanította, szomorúságokban vigasztalta, félelmekben bátorította, az Evangéliomnak predikállására alkalmatosokká tőtte; mely által ma-is a Hívek meg-szenteltetnek, és a Váltásnak napjára el-pecsételtetnek.

Mind ezekből ki-teczik hogy mű-is Unitáriusok a Szent Háromságot hiszszük és vallyuk a szerént, a mint az Apostoli Credó, és a Szent Írás előnkben adgya, és Háromnak nevében, Atyának, Fiunak, Szent Léleknek nevében Keresztelkedünk; De ehez többet tenni, vagy ebben el-venni nem merünk; melyre nézve a Kereszttségben-is nem tésszük azt hozzá: Szent Lélek Istennek nevében: mert az írásban e képpen nincsen. Mű az Apostoloknak az Apostoli Credóban ki-adatott magyarázatokkal, és a Szent Írásnak világos szavaival meg-elégszünk, azoknál a dolgot mélyebben érteni, külömben magyarázni, a Sz. Írásban nem találtatott idegen szókkal élni nem merünk. Másoknak mi teczik, ályon szabadságokban.

(Szaniszló későbbi pótlása)

Jóllehet ez előtt ki-adott Vallás-tételünkben igen világosan, és a Sz. Írásnak értelme szerént a Szent Lélekről, együgyü értelmünk ki-tétetett; de minthogy némellyek azt mongyák, hogy abból nem értik a Szent Lélekről való Vallás-tételünket: Mellyet, ha megelégednének a Szent Írásnak egyenes és világos Tanu-bizonysággal, nyilvánással semmiképpen nem [418] mondhatnának. Most-is tovább a Szent Írásnál nem akarunk menni, hanem világosab értelemnek okaért a Sz. Lélekről való Vallás-tételünket ez szerént adgyuk ki.

Mű a Szent Írásokkal azt vallyuk, hogy a Szent Lélek, nem egyéb, hanem Isteni erő és hatalom, mely nélkül az Isten soha nem vólt, nem-is lehet. Ezzel teremtette e nagy látható világot, ezzel bir, és igazgat mindeneket. Ez az erő pedig sok nevekkal neveztetik: ugymint: Szent Léleknek. Luc.1. Istennek erejének Luc.24. Atyának ígéretinek, és Mennyei erőnek. Act.1. Szent Léleknek és Hatalomnak, melynek általa Isten vala a Kristussal. Act.10.v.38. Szentelő Léleknek. Rom.1. Lelki erőnek és Isteni erőnek. I.Cor.2.v.4.5. Istennek karjának és erejének. Luc.1.v.51. Istennek ujjának Exod.8. Mely Istennek ujjával üdvözítő Urunk Kristusunk üzte-ki az ördögöket az emberekből. Luc.11.v.20. Istennek jobb karjának. Act.2.v.33.

Ez az Lélek, erő és hatalom az Istenben, mint valami végtelen tengerben és mélységes örvényben van; melyre nézve az Isten mindenhatónak-is mondatik, ki mindeneknek ad abból az ő rendi és állapotja szerént.

Hogy pedig a Szent Lelket az Atyával egyenlő örök Istennek, e világnak nagy részével együtt nem valhattuk, okai a többek között ezek.

1. Mert sohol a Szent Írásban Istennek nem neveztetik; mellyet lehetetlen dolog, hogy az Írás világosan, minden következés nélkül nem tanitana, hogyha a Sz. Lélek Isten volna.

2. Sohol az Írásban sem emlékezet, sem példa nem találtatik arra, hogy a Szent Léleknek Könyörgeni, avagy azt imádni kellene.

3. A Szent Lélek igen gyakorta el-hagyatik az Írásban, mikor az Írás az Atyáról és Fiuról emlékezik: mely nem lehetne, hogy ha a Szent Lélek külön Isteni személy volna: ugymint mikor az Írás azt mondgya: hogy csak az Atyának és a JESUS Kristusnak ismeretiben áll az mi üdvösségünk. Miért nem mondgya a Szent Lélek ismértiben-is? Joan.17.v.3.

Erre láss többeket-is. I.Cor.8.v.6. Act.20.v.21. I.Thess-1.v.9.10. 2.Thess.3.v.5. 1.Joan.1.v.3. Item 9.2.v.24. Apoc.5.v.13.9.3.v.12. Ephes. 6.v.13. 1.Thess.3.v.11. 2.Thess.2.v.16. 1.Tim.1.v.1. Tit.2.v.13.

Mely Szent Írásbéli helyekben, ha a Szent Lélek az Atyával egyenlő Isten volna, semmiképpen el nem hagyattathatott volna. Ide adhattuk ezt-is: Hogy ha a Szent Lélek az Atya Istentől különös személyü Isten volna, a JESUS Kristus a Szent Lélek Istennek volna inkább Fia, mint az Atyának, mivel a Szent Léleknek [419] ereje által fogantatott. De mind ezt, és sokakat egyebeket rövidségnek okáért el-halगतunk. [420]

IV. Az Ecclesiáról⁷⁶

Hiszszük a közönséges Keresztény Szent Gyülekezetet a JESUS Kristusban igazán hívő Szent Törvény szerént élő⁷⁷ Hivének Társaságát, mely az Istennek e földön vitézkedő⁷⁸ Anyaszentegyháza, a Mennyeknek Országá, mely az Ecclesia, a⁷⁹ JESUS Kristusnak jegyese; mellyet Szent Vérével meg-váltott:⁸⁰ és szent teste, mellynek feje az Ur Kristus: mely tisztán az⁸¹ Apostolok Vallásán Fundáltatott: Ezt az Istennek beszédgye⁸² igazittya, a Szent Lélek vezérli: melyben minden Kereszténynek magát bé-óltani, ezt gyakorolni kell. [423]

V. A vizzel-való Keresztségről⁸³

A vizzel-való Keresztséget hiszszük s vallyuk, véghez-is visszük, Atyának, Fiunak, és Szent Léleknek nevében; a mint üdvözítőnk parancsollya Matth. 28.v.19. Ez külső jele, a belső lelki keresztségnek, mely vitzől és Szent Lélektől való ujjá születésben, és a jó lelkeknek Istennel való kérdésében áll. [425]

VI. Az Ur Vacsorájáról

Az üdvözítő Ur JESUS Kristustól szereztetett Uri Vacsorát nem csak hiszszük s vallyuk, hanem azzal élünk-is a szerént a mód szerént, mely a Szent Írásban előnkben adatott a végre, hogy a kenyérnek meg-szegése, és a bornak ki-öntése által, az Isten kegyelmének meg-szegését, a Kristus Szent Testének meg-törettetését, Szent Vérének ki-öntését külsőképpen-is ki-ábrázoljuk, an-

nak étele és itala által a Kristus Szent halála által szereztetett lelki jókban való részesülésünket példázzuk, az Istennek Szent Fiában hozzánk mutatott nagy szeretetét, az Ur JESUSnak érettünk való keserves szenvedését, hála-adással magasztaljuk, az igaz Hitben, szent szeretetben való eggyességünket, egy kenyérből és egy borból való részesülésünk által, és a Kristusban minnyájan egy testévaló létünket, és ezek által jövődöben az Istennel, és a Kristussal való eggyesülésünket meg-bizonyítottuk.

"Catekismusoknak 54-dik kérdésében pedig így szólnak az Unitáriusok az Ur Vacsorája felől:" L.427.1. (Ez már nem a Vallástétel).

VII. A bűnnek bocsánattjáról és örök életről⁸⁴

⁸⁵ Mivel minden emberek, valakik Ádámtól származtak, az ő Törvényben az bűn alatt vóltanak, és a vétkekre igen hajlandók; úgy mű-is ma minnyájón igen vétkesek vagyunk, és az Istennek bűn-bocsátó irgalma nélkül 86 szűkölködünk; Meg-igazolunk pediglen a Könyörülő⁸⁷ Istennek ingyen való kegyelméből az Ur JESUS Kristusban⁸⁸ való igaz Hit által, mely jóságos cselekedetekkel ékesített, a mellyek nélkül a hit meg-hólt, a mely hit az Istentől mi nekünk tulajdonítatik igasságul, hogy az által az Istennek kegyelméből a JESUS Kristusban bűneinknek⁸⁹ bocsánattját és örök életet nyerünk. Hiszszük mindeneknek bűnök bocsánattját és üdvességet, valakit az Ur JESUS⁹⁰ Kristusban való igaz Hit által, szent és Istenes élet által, azt az Istennek ingyen való kegyelméből várjuk és szüntelen való könyörgésekkel ohajtyuk. [429]

VIII. A Fel-támadásról

⁹¹ Hiszszük s vallyuk minden embereknek az utolsó napon, mind jóknak, s mind gonoszoknak fel-támadását, és⁹² az Itéletre való állittatását, hogy el-vegye kiki jutalmát a⁹³ Kristustól, annak a mint cselekedett a testben, jót vagy gonoszt.

IX. Az Istennek elévé Rendeléséről

⁹⁴ Hiszszük hogy a Mindenható Ur Isten világ Fundamentomának fel-vevése előtt, az ő Szent Decretomában el-végezte, és utolsó időben ki-jelentette, hogy minden emberek valakik a Kristusban igazán hinnének, az⁹⁵ Atyának akaratattját cselekednék, az Istennek Evangeliomában ki-adatott Szent Törvénye szerint élnének, mind⁹⁶ azok üdvözüllyenek, és az Igasságnak ismételire jussanak.⁹⁷ Valakik pedig a Kristusban nem hisznek s bűnökben meg-átalkodnak, az Istentől el-távoznak, el-kárhoznak.

De hogy a Jó Isten minden népekből, Nemzetségekből, Vallásokból, nyelvekből, rendekből, bizonyos személyeket örök időknél előtt meg-változhatatlannul, azok akár jók akár gonoszak legyenek, az örök életre választott vólna: ezeken kívül mindeneket, sőt a világnak nagyobb részét (ha örökké könyörögnének-is, és soha semmi bünt nem cselekednének-is) az örök kárhozatra vetette vólna; mű az olyan rendelését az Istennek a Szent Írásból nem tanultuk.

X. A JESUS Kristusnak Érdemiről

⁹⁸ Jóllehet az Ur JESUS Kristusnak, Halála, szent Vére, a mű Váltáságunknak árra olly drága, méltóságos és megbecsülhetetlen, melynél nekünk soha nagyobb és drágább⁹⁹ kincs nem adattathatott volna; mert ez által lött váltáságunk, bűneink bocsánattya, és idvességünk: Mindazáltal¹⁰⁰ a Szent Írás ezt nem érdemnek hja, sőt az egész Írásban sohol csak emlékezet sincsen a Kristus érdemeiről, hanem Váltáságnak, szabadulásnak, bűnnek eltörlésének. Mű inkább szerettyük a Szent Írás szavaival élni.

XI. A Kristusnak elég-tételéről

Bizonyos dolog, hogy az Ur JESUS az Istennek akarattjának mindenekben eleget tött, és a mi üdvességünknek munkáját elegendőképpen véghez vitte, ugy hogy mi tölünk; a hoz egyéb nem kívántatik, hanem igaz hitünk és szent életünk; de ez a szó-is: Kristusnak elég-tétele: a Sz. Írásban nem találtatik. [431]

Panaszok¹⁰¹

I.¹⁰²

Jóllehet pedig mind ezeket szentül hiszszük és vallyuk a Sz. Írásnak lelkünkkel eggyező folyása szerént; még-is sok Keresztény Atyánkfiaitól sokakban vádoltunk és méltatlan kárhoztatunk. Némellyek azt mondgyák, hogy átkozottak vagyunk, mert meg-feszítettett ember Kristusban bizunk: bizonyítani akarják az Istennek ama, szavaival: Átkozott, a ki emberben bizik. Jerem.17.v.5. De méltatlan cselekeszik; mert ha szabad a Fiunak édes Attyában; a Tanítványnak a Tanítóknak: a Vitéznek a Hadnagyokban és Generalisokban Isten után bizni, mennyivel inkább az Ur JESUS Kristusban. Átkozott a ki a bűnös erőtlen emberben bizik, és testben veti reménségét, és az ő szive el-távozik az Urtól, a mint az Isten mondgya: de mű bűn nélkül való, erős, hatalmas Ur Kristusban bizunk, és a mi szivünk azzal el nem távozik az Urtól, hanem közelebb járul. [432]

II.

Némellyek azzal kárhoztatnak, hogy a mit szánkal vallunk, szivünkben nem ugy hiszszük. Oh méltatlan vád! nem [434] vagyunk ollyan lélek nélkül való emberek, hogy az Isten Szent szine előtt ő felségéről szájjal mást mondgyunk, szivvel egyebet hidgyünk. Talám azok a Keresztények, kik felőlünk azt mondgyák sziveknek vizsgálói? hogy tudgyák hogy szivünkben külömben hiszünk? Talám nem olvassák azok Szent Pál Apostolnak ama mondhasát: Szivel hiszünk az Igasságra, szájjal tészünk vallást az üdvösségre. Rom.10.v.10. [435]

III.

Némellyek azt mondgyák: azok mind jók a miket hiszünk, de többet kellene hinnünk; mert kevésse hiszünk többet a Pogányoknál. Keresztény ember, gon-

dold-meg jó Lélekkel, hogy-hogy hiszünk többet az üdvösség dolgában annál amiket az Apostoli Credó, és a Szent Írás előnkbe ad? holott a Szent Írás, valamelyek a mi üdvességünkre szükségesek, elég bőven, tisztán, világosan előnkbe adta; Valamelyek pedig a Szent Írásban meg-írtattak, azokat eleitől fogva végig mind hisszük, ugy a mint ott vagyon, azt idegen szókkal Szent Írás ellen-való dolgokra magyarázzuk, vagy ez vagy amaz értelemre tekerjük, mellyet az Istennek lelke ki-nem adott, mü semmiképpen nem ismerjük.

Azonban valaki e fellyebb irt Vallás-tételünket meg-olvassa, által-láttya, hogy e Világon való minden Pogányoknál sokkal többet hiszünk. Ki hitte s ki hiszi e mái napon a Pogányok közzül az uj Testamentomot; a melyhez mü ragaszkodunk? ki hiszen élő Istennek egy szülött Fiában a megfeszítettett Kristusban? bolondság volt ez a Pogányoknak, botránkozás a Sidoknak, mint Szent Pál bizonyította 1.Cor.1.v.23. (E mái nap-is azért botránkozik-meg a világ bennünk, hogy meg-feszítettett Kristust hiszünk) Ki várja a Kristustól büne bocsánattját és üdvességét? Ki keresztelkedik Atyának, Fiunak, és Szent Léleknek nevében közüllök? Ki hiszi e mái napon-is, hogy az Isten az egész világnak birodalmát, igazgatását a Názáreti JEsusra bizta? mellyik Pogány vallya ezt? Ki tartya a Pogányok közzül a Kristust? Ki imádkozott valaha néki, mellyik Pogány hiszi, hogy az Isten az itélet napján mind őket, mind a Keresztényeket ez által a Férfiu által az Ember JESUS Kristus által itéli-meg? A ki ezeket megfontollya méltán bennünket nem kárhoztathat. [437]

IV.

Azt mondgyák Felőlünk, hogy csak egy kevesen vagyunk, azok-is szegény, nemtelenek, tudatlanok; nincsen semmi [438] Uri Fő Rend közöttünk. Igazán mondgyák; mert nem sokan vagyunk, és test szerént szegények vagyunk, nemtelenek, e világ előtt megutáltattak vagyunk: de ebből nem jó-ki, hogy azért Szent Hitünk s Vallásunk igaz nem vólna; mert a Kristus nyája-is kicsin vólt. Luc.12.v.23. Szegények, erőtlének, nemtelenek vóltak test szerént a mint 1.Cor.1.v.26. Szent Pál bizonyította, de ugyan csak ő nálok vólt az igasság. [439]

V.

Némellyek csufképpen Ariánusoknak hinak; de nem igazán: mert más az Unitária, más az Ariána Vallás. [441]

VI.

Némellyek azt mondgyák: Már régen mind el-kárhoztunk. Uram bocsáss-meg nékik, nem tudgyák mit cselekszenek. Ha az ember kegyelemből üdvezül, avagy a Jó Isten ingyen való kegyelmét mi velünk-is ugy, mint másokkal nem közölheti-é? Istenen áll az, nem emberen: Ne itély, s nem itéltetel. [443]

VII.¹⁰³

Ezek felett sok méltatlan kárhoztatásokkal és csúfos nevezetekkel illetünk gyakorta, sőt némellyek ugyan irtóznak tőlünk. [444]

Sokszor ugyan fenekednek reánk: még azt-is el-mondgya némely; olyvá tartaná, ha valakit közüllünk meg-ölhetne, mintha áldozatot tenne Isten előtt.

De ezeket cselekedték a Kristussal és az ő Tanítványival: Edes üdvezítőnk maga meg-mondta ezt Joan.16.v.2. Mü ezeket Istenre bizzunk, senkit érte nem Kárhozzatunk.

Senkinek gonoszt nem kívánunk, sőt inkább tiszta lélekkel kívánnuk, hogy az Isten mindeneknek irgalmazzon, az ő Sz. ismertetiben, jó lelke által világosítson, az eggyességnek és Sz. Szeretetnek lelkével meg-áldgjon, hogy e világban [445] egymással, mint a Tanítványok eggyesek lehessünk, békességben élhessünk; mind a következő életben fejenként a mi Fejünk az Ur Kristussal eggyesülhessünk. Amen. [446]

JEGYZETEK

¹ Unitárius Atyafiaknak Vallástételek. Eredeti kézírata ismeretlen. UZONI FOSZTÓ István, Historia Ecclesiae Unitariorum c. művének az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában lévő kézíratos példányában (Ab. 70/a. I-II. köt. I. köt. 277-279) szerepel, de ebben a példányban csak az I. Az Atya Istenről és a II. Az Fiuról c. rész található. Továbbiakban: UZONI. Egy másik kézíratos példány az OSZK Kézirattárában található: Oct. Hung. 1644. 1-13. Ez sem az eredeti. Továbbiakban Oct. Hung. 1644. Legteljesebben közli DEMETER Márton A Szent Háromságnak... Hiti, Vallása és Tudománya. Kolozsvár, 1732. A továbbiakban: DEMETER. A Vallástétel eredeti szövegéről - lévén ez a legteljesebb - ezt tekintetem.

Az ige: DEMETER, 372.

² Szaniszló Zsigmond napló. (1682-1711) Közl.: TORMA Károly. Bp., 1891. Továbbiakban SZANISZLÓ, 127.

³ UZONI, 277

⁴ Uo.

⁵ TORMA Károly, Szaniszló Zsigmond naplójához írt jegyzetei. OSZKK Quart. Hung. 2003. Továbbiakban TORMA. 108a.

⁶ Az ajánlólevél teljességében megvan UZONI, 276-277. Tartalmazza az OSZKK-ban lévő példány is. Oct. Hung. 1644. Ebben az esetben Uzonit vettem alapul.

⁷ BENCZÉDI Gergely, Tordai unitárius papok. Keresztény Magvető. XXIII. évf. Kolozsvár, 1888. Továbbiakban BENCZÉDI, 91.

⁸ ORBÁN Balázs, Torda város és környéke, Bp., 1889. 255.

⁹ ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY Sándor, Unitária vallás története Erdélyben. Kolozsvár, 1839. SZÉKELY, 161.

¹⁰ KANYARÓ Ferenc, Unitáriusok Magyarországon tekintettel az unitarizmus történetére. Kolozsvár, 1891. KANYARÓ, 224.

¹¹ UZONI, 276. Idézi TORMA, 71a.

¹² UZONI, 277. Vö. TORMA 107a, 107b.

¹³ BENCZÉDI, 91.

¹⁴ SZANISZLÓ, 125.

¹⁵ I.m. 131.

¹⁶ SZÉKELY, 161.

¹⁷ BENCZÉDI, 91. Vö. SZÉKELY, 161. Szerinte 1711-ben.

¹⁸ KANYARÓ, 224.

¹⁹ SZANISZLÓ, 173.

²⁰ I.m. 174. L. TORMA, 98b.

²¹ Vö. TORMA, 104a.

²² KOVÁCS Ágnes, Károlyi Sándor. Bp., 1988. KOVÁCS, 216.

²³ I.m. 218.

²⁴ Uo.

²⁵ PÁPAI PÁRIZ Ferenc, Békességet magamnak, másoknak. Bevez., jegyz.: NAGY Géza. PÁPAI, 488.

²⁶ UZONI, 276.

²⁷ Teljes címe: A Szent Háromságnak az, az, az Atyának, és Fiunak, és Szent Léleknek, Három Valóságos Isteni Személyeknek Egy, Igaz, örök, és Egyenlő Istenségekről való, Romai, Közönséges, és Apostoli Anyaszentegyházának egy, igaz, tökéletes, és egyedül üdvösséges Hiti, Vallása, és Tudománya. DEMETER, I. 1. jegyzetpont.

²⁸ DEMETER, Elől-járó Beszéd. 5. számozatlan lap.

²⁹ I.m. 5-6. számozatlan lap.

³⁰ I.m. 8. számozatlan lap. Vö. TORMA, 98b.

³¹ Ez a cím szerepel UZONInál, 276. és az OSZKK-ban lévő kéziratban is: Oct. Hung. 1644.

³² TORMA Károly ezt írja: "Teljes szövegét..., mivel... Szaniszló Zsigmond a Confessiának nem első fogalmazását nyújtotta be Károlyinéhoz, hanem az ennek letisztáztatása alkalmával ő általa bővebbített másodlagos példányt, a mely aztán Károlyiné útján Demeter kezéhez, illetőleg czáfolata alá jutott. A Confessió ama kézirati példányai tehát, a melyek... Torda környékén még ma is léteznek (s Fosztó is ilyesmiről másolt a XVIII. században), csak rövidleti a Szaniszló-Szentiványi-féle végleg megállapított s Demeter kiadványában teljes szövegében olvasható Confessiának." TORMA, 104a.

³³ I.m. 114a.

³⁴ I.m. 204a.

³⁵ SZÉKELY, 161.

³⁶ TORMA, 114a.

³⁷ Vö. 1. jegyz.

³⁸ Oct. Hung. 1644.

³⁹ Demeternél rövid részekre tördelve a "Harmadik Könyv" ben. DEMETER, 371-446. A Confessió teljes szövegét l. a Függelékben.

⁴⁰ DEMETER, 418.

⁴¹ UZONI, 217.

⁴² DEMETER, 432.

⁴³ I.m. 434.

⁴⁴ I.m. 437.

⁴⁵ I.m. 439.

⁴⁶ I.m. 441.

⁴⁷ I.m. 443.

⁴⁸ I.m. 444.

⁴⁹ I.m. 445.

⁵⁰ I.m. 432.

⁵¹ I.m. 432.

⁵² I.m. 438-439.

⁵³ I.m. 435.

⁵⁴ A szöveg mellett zárójelben szereplő szám [276] UZONI FOSZTÓ István, Historia Ecclesiae Unitariorum. Egyetemi Könyvtár Kézirattár Ab. 70/a. I-II. köt. I. köt. lapszámát jelenti.

⁵⁵ Technikai okok miatt az eredeti nyomtatásban a margóra kivitt bibliai helyek a lábjegyzetben szerepelnek. Luc. 1.v.32.35.

⁵⁶ Tim.2.v.5.

⁵⁷ Luc.2.v.40.

⁵⁸ Mat.26.v.38.

⁵⁹ Hebr.5.v.7.

⁶⁰ Hebr.1.v.5.

⁶¹ Gen.3.v.15.

⁶² Act.2.v.30.

⁶³ Gal.4.v.4.

⁶⁴ I.Cor.1.v.30.

⁶⁵ Joa/n./10.v.18.

⁶⁶ Matth.26.v.39.

⁶⁷ Matt.28.v.18.

⁶⁸ Joan.7.v.16.

⁶⁹ Joan.5.v.22.

⁷⁰ Act.4.v.12.

⁷¹ Matt.9.v.6.

⁷² Joan.14.

⁷³ Luc.1.

⁷⁴ Luc.21.

⁷⁵ Joan.15.

⁷⁶ Demeter Márton könyvében véletlenül (sajtóhibából) VI. áll, s nincs önálló címe, csak így: "Unitária Vallás-tétel az Ecclesiáról."

⁷⁷ Matt.3.2.

⁷⁸ 1.Tim.3.

⁷⁹ Act.20.

⁸⁰ Eph.1.v.22.

⁸¹ Hebr.10.

⁸² Matth.18.

⁸³ Itt nincs önálló cím, csak eképp: "Unitária Vallás-tétel a vízzel-való keresztségről." A továbbiakban is hasonlóan.

⁸⁴ "..., Unitária Vallás-tétel." Ezt elhagytam, ti. ezt mindig Demeter teszi hozzá, hogy elkülönüljön a szövegben.

⁸⁵ Gal.3.v.22.

⁸⁶ Rom.3.v.24.

⁸⁷ Gal.2.v.16.

⁸⁸ Jacob.2.

⁸⁹ Rom.2.v.7.

⁹⁰ Rom.9.v.16.

⁹¹ Act.24.v.15.

⁹² Rom.14.v.11.

⁹³ 2.Cor.5.v.10.

⁹⁴ Eph.2.v.11.

⁹⁵ Joan.3.v.16.

⁹⁶ Act.2.v.38.

⁹⁷ 1.Tim.2.v.4.

⁹⁸ 1.Cor.6.v.20.

⁹⁹ 1.Pet.1.v.18.

¹⁰⁰ Joa/n./20.v.31.

¹⁰¹ Demeternél: "Az Unitárius Vallás-tételek végében le-tött Panaszok; és azokra való Catholicus Feleletek" c. alatt. [432]

¹⁰² Uo. " . I. Unitáriusok Első Panaszza." A továbbiakban is így.

¹⁰³ Demeter Márton könyvében nincs számozva, "Utolsó csoportos Panaszszai az Unitária Vallás-tételnek" cím alatt szerepel. 144.

Dr. MOLNÁR ISTVÁN

HELYTÖRTÉNETI ADALÉKOK A SZÉKELYKERESZTÚRI EGYHÁZKÖR EKLÉZSIÁINAK ISMERETÉHEZ

A fenti címmel megindított cikksorozat a jelenlegi székelykeresztúri Egyházkör falvainak/eklézsiáinak ismeretét kívánja a Keresztény Magvető 96. és 97. évfolyamaiban közölt "ravai" MATRIX anyagának pótlásaként - a teljesség igénye nélkül - hely-, egyház- és művelődéstörténeti adalékokkal bővíteni. Célja tehát az, hogy a falu lakója követhesse - meggondolkoztató tanulságként - helysége népesedési grafikonjának hanyatló görbéjét; tudjon a faluja életterét, földhasználati rendszereit alakító elődök munkájáról; legyen tudója templomépítő ősei, sokszor évtizedes áldozatos erőfeszítésének; ismerje meg faluja múltbeli művelődési életét, s abban a tudás fátylóját helyben lobogtató vagy távolabbra vivő jelentősebb személyiségek kilétét. S mindezt azért, hogy az idő folyamatában az elvégzett dolgok, megtörtént események, illetve az azokat végzők, irányítók cselekedeteinek emléke ne süllyedjen bele a feledés homályába; szolgáljon okulásul jelenieknek s irányító segédforrásként az eljövendőknél.

1. CSEHÉTFALVA

A Nyikó középső völgszakaszának egyik ősi településű faluja. A Firtosból eredő "...Konyhapatakának csaknem völgyfejében alig láthatóan elrejtve fekszik szépregényesen, mint szentírásí békélak lomberdők árnyékában, zúgó patakok között..." (Orbán Balázs). A patak nevét és a felső völgszakaszban fekvő falu nevét a népi etimológia a Firtos várához kötődő regékkel magyarázza: a patak, mivel a várban lakó fejedelem konyhájából indult útjára Konyhapataka nevet, az alább fekvő település pedig, ahol a vár cselédei laktak, Cselédfalva s ebből származóan Csehétfalva nevet kapta.

A mai falu ősi település voltát valós történelmi adatok is igazolják, így legrégebb adatként az első világháború (1914-1918) idején elvitt régi harangja, amely az 1481-es évszámot viselte, s amely harang valószínű az 1333. évi pápai tizedjegyzékben a Csehétfalva anyaegyházaként szereplő Tarcsafalva (Villa Tarca) akkori gótikus templomából vívődhetett oda.

A Székely Oklevéltár újabb köteteiben közölt, a XVI. századból származó peres iratokban gyakran szerepel a falu neve az akkori írásmód szerint: pl. 1585-ből Cheherffalwa, Chiherfalwa, 1590-ből Chierdffalwa, Chierffalwa, 1596-ból Csehertfalua; a XVIII. század elejei lustrákban Chehértfalva, Cheherffalva; a XVIII. századvég népszámlálása adataiban Csehérdfalva néven említik, majd kialakul a mai használatú Csehétfalva név, s 1922-ben az impériumváltozás után a román Cehetel nevet kapta.

A falu egészeben unitárius. Lakossága lélekszámára vonatkozó egyik legrégebb adat az 1721-ben készített Mária Terézia-féle összeírásban maradt fenn. Eszerint Csehétfalván 26 adóköteles háztartást vettek fel, de a lélekszám feltün-